

Ніна Фіалко

НАРЕЧЕНА
ДЛЯ БРАЗИЛЬЦЯ

В романі розкрито непросту долю кількох поколінь однієї родини, зокреми акцентовано на спробі доньки вирватись із рутинного, сімейного кола, щоб не повторити долю матері...
Тож письменниця пропонує читачам зануритися в життя без прикрас, можливо, через призму чужих помилок зрозуміти власні проблеми.
Авторка особливо рекомендує цей твір молодим, які через психологічне насилля, через непорозуміння з батьками квапляться покинути домівку. Часто за помилку в юності їм доводиться розплачуватись усе життя...
Роман спонукає до глибоких роздумів.
Розрахований на широке коло читачів.
Розчарованих не буде.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальна книга — Богдан, просп. С. Бандери, 34а,
м. Тернопіль, 46002, тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com   www.bohdan-books.com
Збут: (0352) 43-00-46, (067) 3504817
Книга поштою: тел.: (0352) 51-11-41, (067) 3501870,
mail@bohdan-books.com
тел.: (044) 296-89-56; (095) 808-32-79, nk-bogdan@ukr.net

Ніколи гадки не мала, що доля заведе її до міста Курітіба, розташованому на південному сході Бразилії. Ще донедавна Софія надіялася, що зможе влаштувати своє життя у цьому на перший погляд комфортному місті. Перш ніж пуститися в далеку дорогу, жінка кілька місяців вивчала португальську мову, бо давно переконалася, що без знання кількох іноземних мов нині за кордон вирушати не варто. Як виявилось, навіть цього замало, щоби стати повноцінною людиною в латиноамериканській країні.

Споглядаючи рух автобусів, які курсують тут через кожні п'ять хвилин спеціальними лініями, як у метро, Софія з жалем поглядала на Тео. Ще мить, і вони попрощаються назавжди, не маючи жодної надії колись зустрітися.

— Софі, шойно трапиться нагода зайти в інтернет, надішли коротеньке повідомлення, що з тобою все гаразд, — попросив провожатий, зиркаючи на ручний годинник.

— Неодмінно, Тео. Ти поспішаєш, але мені не хочеться з тобою розлучатися, — Софія не могла відірвати від нього погляду, хотіла закарбувати в пам'яті справжнього, а не зі світлини в інеті. — Чи зустріну ще коли людину, схожу на тебе?

— Однакових людей не буває, але тобі ще трапиться чоловік, з яким ти будеш щасливою. Будь розбірливою і не довіряй тим, які м'яко стелять, — радив Тео, хоч і сам часто вчиняв не так.

— Можна довго сперечатися з тобою, але мені вже пора, — жалісно глянувши на чоловіка, Софія взялася за ручку валізи, щоб зайти в автобус, який наближався.

Тео обняв її і пристрасно поцілував у уста. Софія не сподівалася на таке й ледь не задихнулася від здивування, бо вдень на людях подібний вчинок вважають непристойним. Принаймні, в цьому її переконували, коли вона починала вивчати місцеві традиції. «Серце не обмануло!» — всмінулася жінка, зосередивши погляд на комфортабельному великому автобусі, що зупинявся. Тео подав їй валізу і залишився на зупинці. Софія спостерігала за ним у вікно,

поки він не зник з поля її зору. Серце защеміло не стільки від розлуки, як від того, що згасала остання надія на краще життя.

Маючи трохи вільного часу в аеропорту, Софія вийняла пляшку мінералки і зробила кілька ковтків. Як не відмовлялася від сніданку, Тео таки вмовив її з'їсти канапку до кави, тож тепер побоювалася, щоб вона в польоті не зашкодила. Квиток до Москви — найдешевший, тому й на гарний сервіс у дорозі не варто було розраховувати. Наприкінці лютого в Бразилії було спекотно, як-не-як літо в розпалі, а на європейському континенті ще тривали холоди. То ж у великій валізі везла додому не подарунки, а зимовий одяг та рештки недавно оновленого гардеробу. Думки про невдалу подорож до «дідька в зуби» зіпсували настрої. Аби не жаліти себе чи й не пустити сльозу на людях, стала в чергу до митного контролю. «Швидше б відірватися від землі, може, легше стане», — заспокоювала себе і намагалася помандрувати думками в рідні краї, де живе її родина, яка буде дуже здивована її поверненням.

Хоча політ до Сан-Пауло тривав кілька годин, для Софії він здався вічністю. Її нудило, боліла голова. При згадці, що це тільки початок виснажливої подорожі, жінку морозило і навівало страх, що помре, не побачивши своїх дітей. Відчувала стрибки артеріального тиску і, щоб не сталося біди, поквапилася вжити ліки. Полегшення настало лише тоді, коли, приземлившись, випила холодної води.

Наступний рейс, у якому заброньоване місце до аеропорту Касабланки в Марокко, — через десять годин. Це виснажливе чекання в латиноамериканському аеропорту, де не зустрінеш людину, з якою можна бодай словом перемовитися, тяглося довго. Струнка білявка з короткою зачіскою привертала на себе увагу перехожих ще й особливо великими голубими очима. Сумним поглядом вона дивилася на радісних людей, які снували попри лавку, де вона сиділа, і, мабуть, кожен здогадувався, що у цієї сеньйори — не все гаразд. Самотня, без чоловічого супроводу європейка викликала подив у місцевих. На подорож до Латинської Америки могла відважитись або дуже смі-

лива, або надто самовпевнена молода жінка такої вроди... У характері Софії ці якості перемішалися, породивши в результаті велике розчарування.

Поруч на лавку примостилась африканка поважного віку, й з виразу її обличчя Софія зрозуміла, що та чимось дуже стривожена. Ламаною португальською мовою спробувала заговорити з нею, але та белькотіла своєю і розводила руками, що нічого не розуміє. Обмінявшись жестами та небагатими знаннями англійської мови, жінки порозумілися. Виявилось, що сусідка також летить через Марокко до Ефіопії. Вона гостювала у сина, який переселився з сім'єю до Бразилії, а тепер повертається додому. Добродушна ефіопка розпитувала попутницю про причини, які спонукали українку на таку небезпечну поїздку. Саме так вона й сказала, знаючи хоч трохи місцеві та своєї країни звичаї. Як не доводила їй Софія, що це лише її уявлення про небезпеку, та переконати не змогла. Щоб не пояснювати справжньої причини, чому вона тут, просто віджартовувалася. З виразу обличчя ефіопки, котра розуміла англійську п'яте через десяте, видно було, що вона сприймає кожне почуте слово надто серйозно. Аби ця випадкова супутниця не думала про європейських жінок як зухвалих і легковажних, Софія спробувала переконати її, що іноді доводиться ризикувати. Не вдаючись у подробиці, перевела розмову на родину ефіопки. Софія майже нічого не зрозуміла з оповіді жінки, але відчуття того, що ти не самотня в цьому величезному залі, додавало впевненості. Перед вильотом обидві познайомилися, завдяки випадку, який перетворив нудні години очікування на ширю бесіду.

У великому трансконтинентальному лайнері, хоч і не дуже комфортабельному, попутниці розійшлися в різні салони. Втішившись, що місце випало біля ілюмінатора, Софія всю увагу зосередила на спогляданні з висоти Латинської Америки, багаті на ліси та водні ресурси. Але це тривало недовго, бо лайнер піднявся на заплановану висоту і за крихітним віконцем тепер виднілося тільки біле нескінченне простирadlo. Найцікавіші краєвиди залишила на світлинах, щоб колись, переглядаючи їх, згадати і про

ті події, які недавно з нею відбулися. Щойно лайнер повис над Атлантичним океаном, а величезне сонце потонуло у чорній водяній безодні, пасажирів зморив сон. Софія не дослухалася до хропіння сусіда поруч, бо була вимучена не стільки перельотом, як хвилюванням, тепер могла розслабитися. Наступна зупинка наполовину наблизить її до рідної землі, за якою вже встигла занудьгувати.

Прокинулася від яскравих променів, які через ілюмінатор припікали в обличчя. Визирнула і побачила, що літак наближався до берегової лінії Африки. Зверху небо синє-синє, а внизу — яскраво-жовті піски пустелі Сахара. Разом вони виглядали, ніби прапор України. При згадці про батьківщину серце защеміло, бо, захопившись влаштуванням особистого життя, забула, що в країні триває війна, про яку далеко за кордонами України мало хто знає. Навіть новини про наші біди до людей з інших континентів рідко доходять. Та й чи цікавлять їх? Кожна країна переймається своїми проблемами, і лише українці, відірвавшись від рідної землі, живуть спогадами та ловлять в ефірі кожне слово, мовлене про Україну. Ще недавно і Софія мала велику надію вирватися із злиднів, забрати до себе дітей, щоб їхнє майбутнє не було таким безнадійним, як нинішнє життя в Україні... Події минулих днів не відпускали, але чим далі від тих місць, тим спокійніше ставало на душі.

В аеропорту Касабланка літак приземлився вранці. Шляхи пасажирів тут розходилися. При виході з терміналу Софія зустрілася з ефіопкою, з якою недавно познайомилися. Та з неприхованою радістю кинулась обнімати білявку, ніби родичку чи давню приятельку. Коротко обмінялися враженнями від перельоту і жалем, що знайомство їхнє тривало недовго. Не гаючи часу, пасажирини повинні перейти до терміналів за напрямком рейсів. Спільний для всіх транзитних пасажирів коридор через кільканадцять метрів розгалужувався, і треба було не прогавити, куди вчасно повернути. Захоплені розмовою жінки неуважно читали табло над кожним переходом, і майже при виході з коридору чорношкірий молодик раптом сіпнув Софію за руку і втягнув до якоїсь кімнати. Встигла лише крикнути,

щоби почула ефіопка. Невеличка кімнатка була комірчиною для інструментів і засобів прибирання підлоги. Молодик приклав пальця до губів і показав, що битиме, якщо жінка наважиться кричати. Софія не на жарт налякалася. Здогадувалася, що таке нахабне викрадення може для неї закінчитися рабством в одній з африканських країн. «Але ж не в аеропорту!» — билася думка, і Софія гарячково шукала виходу. «Чому за мною постійно полюють неприємності? Чому така неуважна?» — ставила безліч «чому», вкотре думаючи про свої невдачі.

Лайнер до Москви мав відлітати через чотирнадцять годин. «Лише коли вчасно не зареєструюсь, аж тоді мене можуть почати шукати, — розмірковувала Софія. — За цей час вже можуть доправити в будь-яку африканську країну, і тоді ніхто не врятує. Треба діяти, але як?» Почала просити англійською мовою випустити її, але молодик лише посміхався. Він комусь зателефонував і тепер насторожено прислухався до розмов за дверима. Мабуть, чекав спільника.

Допомога надійшла від ефіопки, котра здогадалася про викрадення європейки і звернулася до поліції. Кілька чоловіків наполегливо стукали у двері, й молодик змушений був відчинити їх. На велике здивування європейки поліція навіть не поглянула на викрадача, вся увага була прикута лише до неї. Один з охоронців порядку шарпнув із її рук пакет і висипав на підлогу одяг, який приготувала для подальшої дороги. В Москві десять градусів морозу, а вона одягнена в коротеньку спідничку й футболку. Поліцейський показав на джинси, теплу кофту, шарф і наказав переодягнутися. Налякану Софію не треба було довго вмовляти, хоча на вулиці стояла тепла погода. Серед пасажирів вона тут бачила лише кількох людей європейської зовнішності, тому, щоб не привертати до себе увагу, мала б сама здогадатись і одягнутися відповідно.

— Заховайте очі під темні окуляри, якщо вони у вас є, бо голубих у всій Африці не знайдете! Навіщо провокувати наших чоловіків... — уже не так суворо порадив поліцейський.

Софія з вдячністю, що ефіопка не розгубилася, підійшла до неї і розцілувала. Замотану в шарф європейку допра-

вили до північного терміналу, посадили навпроти поліцейського пункту і наказали нікуди не відлучатися.

Заспокоївшись од перенесеного потрясіння, жінка тепер мала багато часу роздивитися навколо себе. Великим залом, оформленим в арабському стилі, снували, очікуючи своїх рейсів, пасажирки. Незважаючи на спекотну погоду, тут було комфортно, лунала спокійна музика, повітря насичене ароматами східних прянощів та свіжої випічки. Софія хотіла також роздивитися по закутках, але постійно відчувала на собі застережливий погляд поліцейського, який стояв неподалік. Запах свіжої випічки розбудив у ній шалений апетит. Ні про що інше не могла думати. Згадала, що в гаманці кілька реалів, за які тут нічого не купиш, і невдоволено скривилася. Вийняла зі сумки пачку з крекером і недопитий сік — це все, на що могла розраховувати. Відпила кілька ковтків. Надіялася, що організм адаптується, а в літаку запропонують обід. Зміна клімату давалася взнаки. Почала боліти голова і зникло бажання розглядати цікавинки чужої країни. Швидше б додому!

Чим повільніше наближався час відльоту, тим нав'язливіше думка повертала Софію до того часу, з якого починається життя кожної людини. Гадала, що все можна забути і почати з чистого аркуша, але зрадлива доля ніби знущається з неї, не випускає зі своїх лабет та підкидає щоразу нові випробування. «Не склала й цього іспиту...» — зробила висновок, а звуки меланхолійної мелодії, що линула з невидимого динаміка, нав'язали спогади не тільки свої, а й мамині, про не таке далеке минуле...

2

... **Н**евелике село на Прикарпатті в післявоєнний період мало чим відрізнялося від сусідніх. Пощастило тим мешканцям, села яких були наближені до промислових центрів. Створені колгоспи, не маючи

достатньо орної землі, не могли забезпечити людей роботою, тому більшість приватних господарств виживали самотужки.

Родина Зиновія Саранчука осіла в цьому селі того року, коли після «волинської різні» уряди двох країн не знайшли іншого шляху примирити два народи, як вирвати людей з насиджених місць і за короткий час переправити з польських земель українців до України, а поляків — на звільнену від них територію. Різня відбувалась у кількох районах, але безневинно постраждали тисячі людей і на інших теренах. Несправедливо й образливо, коли виривають з корінням увесь твій рід, змушують залишити нажите непосильною працею добро і переселяють туди, де ніхто чужинців не чекає. Зиновій, уроджений українець, картав себе за шлюб з полькою і категорично відмовився підкоритись указу, який не давав однозначної відповіді людям, котрі опинились у подібному становищі. Можна було приєднатися до Зосиної родини і виїхати з ними до Сілезії під німецький кордон. Але пригадував приниження, що встиг за коротке перебування в приймах зазнати від цієї родини, і розумів, що настав час вирватися з їхнього впливу й зажити по-своєму.

— Зеню, не роби дурниць, — благала чоловіка Зося. — У гурті легше долати труднощі, ніж поодинці. Їдьмо до Польщі.

— Тут я був наймитом у твоєї рідні, а там ким стану? Чоботи їм митиму? — невдоволено кинув Зеник.

— Забирають нашу землю тут, то, напевне, якийсь шматок поля і там вділять, — невпевнено переконувала дружина, бо й сама в те не вірила.

— Обіцяних тобі у віно моргів поля я так і не отримав, хоча твій тато клявся відділити нас, — висловив наболіле Зиновій.

— Та чи ти не мав хліба на столі, чи твоя дружина була одягнена гірше за інших жінок? Родина Заблоцьких у костьолі стояла завжди в перших рядах, біля вівтаря, а не біля виходу, — зачепила за живе Зося.

— Тобі головне, аби спідниць було не менше, ніж в інших, і стояти ближче до ксьондза! Тобі байдуже, що твої

родичі постійно принижували мою гідність. Хочу вирватися з-під їхньої надмірної опіки і стати самим собою, — огризався чоловік.

Зося була найстаршою з дітей у польській родині. Цибата пристаркувата дівка мала непривабливу зовнішність. З виду на обличчі ганджу не було, але, коли дивилася на когось, то ніби пожирала поглядом, і це відлякувало від неї хлопців. Підросли молодші сестри, але вийти заміж раніше не мали права. Тож батько при людях обіцяв дати за найстаршою донькою щедre віно, аби лише спекатись її. Серед шляхтичів не знайшлося охочого заради кількох моргів поля поєднати долю із Зосею. Якби не батько, то й Зиновій не наважився б.

— Сватай Зоську, — наполягав він. — Матимеш своє господарство і не знатимеш злиднів, як оце ми з матір'ю.

— Тату, з нею ж спати треба! — вирвалось у Зеника.

— Вночі світла нема... Та й красу на тарілці не ріжуть. Видиш, що вона худа, ніби хліба не їсть, мабуть, до роботи завзята. Це коли одружуються, то питають, чи гарна обраниця. А коли проживеш пару літ, то питають, чи добра. Все ж таки, сину, щедрий посаг нареченої — то міцний підмурівок для майбутньої сім'ї, — переконував батько.

Правду кажуть: «Крапля камінь точить». Постійні напучування батьків змусили Зиновія пригланутися до польки. В селі польські родини жили на вулиці, ближчій до костьолу, декотрі на фільварку. Українці мали свою греко-католицьку церкву і селилися в протилежному боці села. Змішані родини, а їх було кілька, жили дружно і ходили один до одного в гості. На різні забави молодь збиралася в центрі села на невеличкому майданчику, який служив неофіційним поділом між двома релігійними конфесіями. Змішані шлюби не схвалювали ні поляки, ні українці, бо це примушувало котрогось із наречених порушувати Божу заповідь: змінювати конфесію. Ніхто зі священників не хотів пояснити, в чому ж полягає порушення, адже Бог один. Боротьба за паству, яка примножувала дохід церкви, була невидимою, але наполегливою. Священники швидше за батьків дізнавалися про таємні зв'язки молоді з інших ві-

роповідань і завчасно на сповідях переконували своїх парафіян не переходити до чужої конфесії.

На одній з недільних забав Зиновій здалеку спостерігав за Зосою, яка стояла осторонь. «Ніби й не подібна на жабу... Косу має гарну. Погляд злий, але, мабуть, від того, що ніхто до танцю не запрошує. Ну, Зенику, будь сміливішим. Може, це і є твоя доля», — розмірковував парубок, змушуючи себе зробити перший крок.

Зося зраділа, коли Зиновій запросив її до танцю. Трохи незграбна в рухах, вона намагалася потрапити в такт музики, щоб не наступити парубкові на ноги, як то було вже не раз. Цього вдалося уникнути, бо Зиновій вів партнерку на відстані, сам боячись осоромитися. Зося тримала його за руку так міцно, що навіть коли музика стихла, боялася розщепити пальці.

— Ти непогано танцюєш, — похвалив для годиться Зиновій і побачив усмішку дівчини. Не знав, за що зачепитись, аби продовжити розмову.

— Це неправда, бо я танцюю дуже рідко. Хлопці приміряються здалеку до мого зросту й не запрошують, — поспішила виправдатися Зося, вважаючи, що причина лише в цьому.

— Дуже зайнята роботою чи бавиш чужі діти? — поцікавився Зеник, прискіпливо приглядаючись до неї.

— Від роботи коні здихають, а дітей лише своїх бавитиму, — гордо підняла голову, перекинувши косу через плече. — Якщо запрошуватимеш до танцю частіше, то не розчарую тебе, — пообіцяла впевнено, пустивши з-під густих пшеничних вії зухвалі бісики.

— Тоді потанцюймо ще польку, але я не впевнений, що не відтопчу тобі ноги, — запросив Зеник і вивів дівчину на середину кола.

У гурті загомоніли, бо це свідчило, що парубок не приховує намірів до серйозних стосунків з дівчиною. Зося, високо піднявши голову, гордо ступала за ним, напустивши на обличчя поважного вигляду. «Дивіться, мовляв, який легінь мене запросив!» Не одна сільська дівчина мріяла опинитися в обіймах кремезного Зеника, а коли побачили,

кому він віддав перевагу, їхньому здивуванню не було меж. Високий на зріст, з пишною шапкою русявого волосся хлопець був не за літами сором'язливим. Не перебирав дівчатами, як це робили інші. Боявся набути слави батяра, котрий мастак лише погуляти. Батько вчив його тримати слово і не обіцяти дівчатам того, чого не зможе виконати. Сьогодні Зеник підсвідомо зрозумів, що тепер назад дороги нема. «Аби лише не відмовила і на все село не осоромила...» — подумав, обвиваючи стан Зосі міцніше.

Серце дівчини тріпотіло, мов пташка в сильці. Вона не звертала уваги на косі заздрісні погляди інших дівчат. Була певна, що це саме той день, який мусить повернути дівочу долю до омріяного щастя, в якому переплітаються, мов кольорові нитки на вишитті, кохання, материнство і праця, без яких життя не має сенсу. Надіялася, що чорних барв у тому сплетінні буде якнайменше... «Якщо я йому хоч трішки подобаюся, то згодом зроблю все, щоби він мене покохав...» — мріяла Зося, міцно тримаючи Зеника за руку.

До подвір'я Заблоцьких Зеник підходив з острахом. Зося розповідала якусь новину, котру батько привіз зі Львова, а хлопець переживав, щоб на нього не спустили собак. Як він, холоп, наважився залицятися до дівчини зі шляхетної родини? Хоча шляхетність не можна виміряти грішми чи товаром, вона або є, або її нема. Багато українців наділені не меншою гідністю, але в них нема того надмірного гонору, якого в поляків понад міру.

Після кількох вечорів, проведених разом, Зеник переконався, що сувора на вигляд полячка не така вже й недоступна. Вона першою поцілувала його, і якби наполіг, то й віддалася б... Аби не зіпсувати задумане, Зеник наважився заговорити про одруження, щоб дізнатися, чи бажає дівчина стати його дружиною.

— Подобаєшся ти мені, Зосю, але боюся закохатися, бо батько не віддасть тебе заміж за мене.

— Ти не обманюєш?! — вихопилось у дівчини, але стрималася, щоб не розцілувати його. — Якщо ми покохаємося, то батько на заваді не стане.

— Ми люди бідні, й окрім робочих рук я тобі нічого не можу запропонувати, — вимучив Зеник те, що його найбільше боліло.

— У мене є все, і твої руки — найкраще віно, — Зося піднесла його руки до свого обличчя й обцілувала.

Спантеличений Зеник не повірив, що таке може бути. «Вона шануватиме мене, то чого ще бажати!» — тішився, мов кошеня, котре пригріли в долонях. Того вечора вони довго й пристрасно цілувались, а на прощання хлопець запитав, чи можна присилати батька на перемовини про весілля.

— Родичі не змусять тебе винести гарбуза?

— Якщо ти маєш і справді серйозні наміри, то я спочатку пораджуся з батьками і наступної зустрічі скажу тобі їхню думку, — гордовито пообіцяла Зося. — Попереджаю, що шлюб братимемо у костьолі, бо до вашої церкви моя родина ніколи не ступить.

— А ще які вимоги? — роздратовано запитав Зеник і прикусив язика, щоб не розсваритися.

— Не гнівайсь, якщо ти не готовий поступитися заради мене, тоді починати розмову з батьками не варто.

Зеник не був занадто релігійним і до церкви ходив, бо всі ходили. Деколи грішив і роботою у святкові дні, але так, щоб люди не бачили. Чомусь більше боявся людського осуду, а не Божої кари. Всі, хто вступав у змішані шлюби, вінчалися в костьолі. Польські порядки і церква в їхньому селі були домінуючими.

— Я також пораджуся з батьками, — для годиться мовив хлопець, аби не думала, що він беззастережно погоджується на її умову.

Події, що розгорталися в Європі в тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятому році, багатьом людям змінили долю і погляди на життя. В родині Завадських краще розуміли, чим може обернутися для Польщі розгортання з волі Гітлера військових дій. Щоби доньки не висіли на шії тяжким вантажем, старий Завадський обіцяв «золоті гори» кожному, хто візьме їх заміж. Національність для нього не була визначальною, бо Зося за звичаєм, як найстарша,

мала першою вийти заміж. Доньки швидко переконали батьків у безглузді нині, у непевний час, зважати на таку дрібницю, що наречений із холопів. Зося, окрилена, що все так легко складається для неї, сама прийшла до Зеника, коли той на лузі косив сіно, й попросила засилати старостів, поки батьки не передумали.

У родині Саранчуків не читали газет, а відголоски про війну в Європі доходили сюди через сарафанне радіо. Мрія розбагатіти хоч кількома моргами поля ніколи не полишала українців. Надіючись на успіх, Зеник на свято Петра і Павла прийшов до Завадських із старостами. Неприхованої зневаги в поглядах челяді хіба би дурний не помітив, але після недовгої розмови з батьками старости розпили принесену горілку і Зося пов'язала їх рушниками. Жодної розмови про віно того дня не було.

Через два тижні справили невелике весілля, і Зеник привів дружину в стареньку хатину, в якій мешкали ще четверо. Зося, скрививши писка, наступного дня побігла до своїх батьків і почала вимагати посаг, який обіцяв їй батько.

— Можемо уступити вам частину хати, поки свою збудуєте, — сказав батько, посадивши навпроти себе роздратовану доньку. — Хіба ти не знала, за кого заміж виходиш?

— Але ж ви обіцяли і поле, і худобу... — рюмсала Зося.

— Я ж не відмовляю тобі. Коли все вкупці, то його обробити легше і спожити веселіше. Важкі часи настають, тож перебирайтеся на другу половину хати і заживемо дружною сім'єю, — переконавав батько, спираючись на життєвий досвід і маючи на гадці свої плани.

Старий Завадський вважав, що міцного Зеника йому Бог послав. Маючи чимале господарство, він постійно наймав селян, яким треба було платити. А зять за шматок хліба працюватиме з ранку до ночі й тішитиметься, що в загальній скарбниці Завадських є і його частка.

Переконавшись, що батько не змушує її за звичаєм іти за невістку, а ще й пропонує поселитися в хаті через сіни, радісна Зося повернулася до чоловіка й умовила його перейти жити до її батьків. Він не міг нічого кращого їй за-

пропонувати, тому не став сперечатися й погодився. Надіявся, що кмітлива дружина не попустить свого і вони врешті-решт отримають обіцяне.

Поляки на українських землях збиралися панувати довго. Будували довгі хати на кам'яних підмурівках, на два боки, з великою кухнею посередині. Часто в одній половині мешкали, а інша слугувала комірчиною для господарського добра. У Завадських хата зведена недавно, то в ній і для молодят знайшлося дві кімнатки. Все ж краще, ніж у мазанці разом із родиною чоловіка. Молодші Зеникові брати з неприхованою цікавістю розглядали жінку з «голубою» кров'ю, намагаючись зрозуміти, чим же вона особлива. Коли Зося оголосила, що вони з чоловіком переходять до маєтку Завадських, у родині Саранчуків полегшено зітхнули.

— Віддаєш сина на поталу полякам, — дорікнула Ганна чоловікові. Вона не схвалювала такого вибору, адже ще жоден українець у селі не переграв поляка, бо на його боці закони.

— Не каркай, стара! — невдоволено насварив Роман. — Там вони швидше видеруть своє віно, бо, з усього видно, Анджей не збирається виконувати обіцянку.

— Потіш себе надією. Наймитуватиме дитина та ще й принижуватимуть.

— Якщо не огризатиметься, то так і буде, — мовив чоловік.

— Чому ж ти хоч раз не сказав своє слово, а пішов до костьолу, мов бичок на шнурку, — не втрималася Ганна, бо її найбільше роздратувало, що свати навіть не поцікавились їхньою думкою.

— Зося синові відразу таку умову поставила, тож не мав я йти проти його волі, — виправдовувався чоловік.

— Чомусь умови тільки нам ставлять, а ми з усіма погоджуємося. Добре, що пішла від нас, бо навіть не знаю, як би ми обидві тут в хаті розминалися... — зітхнула Ганна. — Зрештою, Зеник знав, на що йшов...

Молоде подружжя лише їло з окремого горшка і спало відокремлено від великої родини Зосі, а все решта було спільним. Зеник з ранку до ночі працював як не в полі, то

у стайні біля худоби, навіть не підозрюючи, що в хаті по-тайки від нього обговорюють важливі новини з Польщі від братів Анджея.

Події в Європі розвивалися настільки стрімко, що люди не встигали відстежувати новин. Вторгнення Німеччини в Польщу і розгром польського війська, яке стояло під Варшавою, налякало поляків та підбадьорило українців, які, зазнаючи значних утисків, плекали надію приєднатися до України, хоч і радянської.

17 вересня, коли крах Польщі став уже очевидним, Червона армія перейшла польський кордон і підпорядкувала собі територію, яку більшовики у Першій світовій війні віддали Польщі, підписавши в 1918 році Брестський мирний договір. Згодом стало відомо, що відповідно до таємних домовленостей, досягнутих на переговорах воюючих сторін, демаркаційну лінію від Львова й Бреста перенесли на старі кордони. Тоді на бажання народу влада не зважала. Налякані поляки, залишившись без державної підтримки, притихли і не так агресивно кепкували з українців. Щоб легше придушити супротив з обох сторін, та ще й не своїми руками, нова влада нацьковувала та підбурювала українців проти поляків, а іноді й навпаки. По селах роз'їжджали пропагандисти і цілеспрямовано сіяли ненависть і розбрат серед населення.

Анджей потерпав, що нова влада відбере в нього землю. Ходив сумний і вовком дивився на зятя, ніби то через нього все сталося. Коли германці посунули на Східну Україну, частину свого добра Анджей переправив до Польщі, ніби відчував, що доведеться його тут залишити. Зося про все знала, але чоловікові не розповіла. Мабуть, сподівалася приєднатися до своєї родини і разом з батьками виїхати також до Польщі.

Часто трапляється, що людина планує, а Бог керує... Поки в світі гинули на війні мільйони людей, Зося народила синочка й тепер переймалася лише ним. Щоночі падали як не українські, то польські села, вбивали невинних людей. Анджей боявся з вийти подвір'я.

Найгірше почувався Зеник. До нової родини його не прийняли як повноцінного зятя, а українська громада сто-

ронилаь його, бо він ніби на боці поляків. Важко і боязко жити між двох вогнів, бо кожне необачно мовлене слово могло стати приводом для розправи над ним та сім'єю. Зеник був мирною і терплячою людиною, не був жорстоким, щоби проливати кров поляків чи українців. Аби не жахатися щоночі від найменшого шуму, що вже прийшли мститися українці чи поляки, вирішив вступити до червоної армії, канонада якої з кожним днем ставала гучнішою. Зосі звечора сказав, щоб зібрала на дорогу харчі, а до тєстя навіть не зайшов попрощатися.

3

Минув важкий рік війни. Зеник повернувся з фронту цілим та неушкодженим через місяць після капітуляції Німеччини у травні 1945-го. З часу мобілізації не отримав від дружини жодного листа. Зося не вмiла писати українською мовою, а він боявся, щоб його не звинуватили в шпигунстві й не розстріляли під гарячу руку, якщо трикутник буде підписаний польською. Знуцання німецьких вояків і польських поліцаїв над мирним населенням викликали в багатьох українців почуття помсти. В Зеника також закипала кров і зростала ненависть, але не до всіх, а лише до кривдників, які мали польські прізвища. На щастя, Бог милував його і відвів од гріха. Військова частина, в якій він опинився, воювала на південному напрямку і польськими землями не проходила.

Обпалений війною Зеник до села підходив з острахом. Не знав, що там тепер коїтьься, хто верховодить і чия влада. У Львові на ринку купив цивільний одяг і за містом переодягнувся. Старий поношений військовий однострій заховав у наплічник, шкода було викинути, бо ще міг послужити в господарстві. Чоловік не мав чого соромитися, бо захищав од загарбників рідну землю і в якихось сумнівних операціях участі не брав. Та якщо прийдуть хлопці з лісу й дізнаються, що він воював на боці червоних, можуть і не панькатися...